

5. Гожев А.Д. Типы песков Среднего Дона и их хозяйственное использование / Тр. по лесному опыт. делу Центр. Лесн. опытной станции. – М., 1929. – Вып.3. – 170 с.
6. Тутковский П.А. Зональность ландшафтов и почв в Волынской губернии // Тр. общ-ва исслед. Волыни. – 1910. – Т.2.
7. Берг Л.С. Предмет и задачи географии // Изв. РГО. – 1915. – Т.51. – Вып.9. – С. 463-475.
8. Куракова Л.И. Антропогенные ландшафты. – М.: Изд. МГУ, 1976. – 129 с.
9. Владимиров В.В., Микулина Е.М., Яргина З.Н. Город и ландшафт. – М.: Мысль, 1986. – 236 с.

УДК 911 : 371.3

В.М. Салімон

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

УРОКИ ГЕОГРАФІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ ЯК ФОРМА СУГЕСТОПЕДИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

У статті розкрито особливості використання музичних творів як форми сугестопедичної технології навчання при викладанні географії. Проведено аналіз наукових досліджень щодо використання музичних творів у навчанні, в тому числі і на уроках географії. Запропоновано методичну розробку сугестопедичного уроку за темою «Погода, її елементи, типи, зміна в часі» у курсі «Загальна географія» з використанням музичних творів.

Ключові слова: сугестія, сугестопедична технологія навчання, інноваційні методи навчання.

V. Salimon

LESSONS OF GEOGRAPHY WITH THE USE OF MUSICAL WORKS AS THE FORM OF THE SUGGESTOPEDICAL TEACHING TECHNOLOGY

The article reveals the peculiarities of musical works' application in teaching geography as a form of the suggestopedical training technology. The article analyzes researches of using the musical works in education, including lessons of geography. The methodical development of the suggestopedical lesson on the topic «Weather, its elements and types of weather, its change in time» in the course «General geography» with the use of musical works has been offered.

Keywords: suggestion, suggestopedical training technology, innovative teaching methods.

В.Н. Салімон

УРОКИ ГЕОГРАФИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ КАК ФОРМА СУГЕСТОПЕДИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ

В статье раскрыты особенности применения музыкальных произведений как формы сугестопедической технологии обучения в преподавании географии. Проведен анализ научных исследований использования музыкальных произведений в обучении, в том числе и на уроках географии. Предложена методическая разработка сугестопедического урока по теме «Погода, ее элементы, типы, изменения во времени» в курсе «Общая география» с использованием музыкальных произведений.

Ключевые слова: сугестия, сугестопедическая технология обучения, инновационные методы обучения.

Вступ. Повільне сприйняття інформації – це один із негативних факторів навчального процесу. Матеріал вже через 10–15 хвилин від початку уроку засвоюється дуже повільно або взагалі не засвоюється, а це, в свою чергу, породжує негативне ставлення до уроку загалом. Географія не є виключенням, тому постає питання про зацікавленість до уроку, підтримка цього зацікавлення на протязі всього уроку, що дає учням можливість набутти знання, а не прослухати матеріал.

Музика є однією з форм позамовної комунікації, яка дозволяє знижувати втому та напругу в організмі учня. За допомогою правильно підібраних музичних творів посилюється зацікавленість, покращується емоційний стан. Музичні твори активізують приховані можливості головного мозку, дозволяють при цьому емоційно розфарбувати навчальний процес, налаштовують на оптимальний лад, що, в свою чергу, сприяє кращому засвоєнню навчальної інформації, знижує психофізичне навантаження.

У цих умовах виявляється сугестопедичний вплив музичних творів, які допомагають у навчальному процесі, особливо на уроках географії [5].

Вихідні передумови. Аналіз наукових досліджень показує, що існують спроби використовувати повною мірою увесь спектр музичних творів та їх супроводу в навчальному процесі, зокрема на уроках іноземної мови (учителі Є.П. Перфільєва, І.М. Шкурєнко); на інтегрованих уроках: літератури і музики, географії і музики тощо; у позакласних заходах. Є також розроблені методики використання мистецтва в сугестотично – десугестотивної концепції навчання [2]. Досвід використання музичних творів в українських школах на уроках географії висвітлили С.С. Пальчевський, учитель Т.Н. Сокол, А.С. Нечепорук, І.Д. Гончаренко. Проте методику використання музичних творів, їх вплив на поліпшення сприйняття інформації, краще засвоєння навчального матеріалу, особливо на уроках географії, висвітлено недостатньо [7].

Мета даної статті – висвітлення впливу на навчання музичних творів, музики як одного з методів сугестопедії та отримання з її використання навчального ефекту; показ доцільності використання музики на уроках географії на прикладі однієї з тем курсу загальної географії «Погода, її елементи, типи, зміна в часі».

Вклад основного матеріалу. У наш час в школі все більше використовуються нетрадиційні технології навчання. Одна з таких технологій – технологія сугестивного навчання [5]. Вперше вона з'явилася у 1966 р. і більш відома в дидактиці та в таких предметах, як іноземна мова, лінгвістика та ін. Це болгарська педагогічна концепція, яка була запроваджена Г. Лозановим. Суть її полягає в ефективній передачі знань через неманіпулююче навіювання, позитивним і радісним способом. Це не є метод гіпнозу, також його не можна порівнювати з психологічним (клінічним) навіюванням [2]. Учні свідомо сприймають великий обсяг інформації, поліпшують свій психологічний стан. Знаходячись у стані вільного вибору інформації, яку потрібно запам'ятати, учні обирають розумом та інтуїцією. Такий вибір відбувається у комфортних умовах з правильним психологічним підходом [3].

У своїх дослідженнях Г. Лозанов сформулював закони сугестопедичної концепції навчання: це любов, свобода, впевненість учителя, що відбувається щось незвичайне; значне збільшення матеріалу, що вивчається; організація навчального процесу на основі глобалізації матеріалу; збереження золоті пропорції; використання класичного мистецтва та естетики. Г. Лозанов указує на те, що всі закони сугестопедичного навчання повинні діяти як єдина система і в будь-який час використовуватися разом. Таке комплексне використання сугестопедичних процесів призводить до вільності вибору і до непримусового сприйняття інформації. Для нас найбільший інтерес представляє закон використання класичного мистецтва й естетики та вплив його на отримання географічної інформації, використання на практиці музичних творів [3].

Закон використання класичного мистецтва й естетики складається з таких педагогічних функцій: 1) формування психологічного середовища, нав-

чання через підібрані музичні твори, живопис за темою тощо; 2) створення педагогічної ситуації естетичного сценарію, неймовірної історії; 3) емоційне супроводження і впевненість, що все, що відбувається, – це цікаво; 4) зміна соціальних і фізичних умов середовища, де відбувається процес навчання; 5) комплексна побудова зв'язків між географією та іншими предметами [3].

Формування психологічного середовища відбувається через підготовку вчителем компонентів навчального середовища, які будуть виконувати роль сугестора [2]. Це оформлення кабінету, його стін навколо, дошки. Кожна стіна буде містити окрему інформацію, охоплюючи загальну тему. Добре підібрана музика забезпечить спонтанне сприйняття учнів від початку до кінця уроку. Створення педагогічного сценарію неймовірної історії відбувається на фоні музики, не яскравого світла, показу слайдів через мультимедійне зображення. Емоційне супроводження таке, що учнів захоплює піднесений настрій учителя і відчуття того, що вчитися цікаво, радісно, спокійно [4]. Зміна соціальних і фізичних умов середовища виявляється в тому, що учні не бояться, що можуть помилитися, їх не вправляють, на них не давають, і вони прийшли на урок не того, що так треба, а тому, що цікаво.

Комплексна побудова зв'язків між предметами полягає у комплексному підході до навчання, тобто ті предмети, які спрямовані на більш логічне мислення учнів, сприймаються більш емоційно, з'являється емоційно-логічний баланс в умовах викладання разом.

Музика – це надзвичайне явище, і її взаємовідносини з людиною дивні, перетворюється душа, змінюється настрій, душевний стан. Слухаючи музику разом, люди об'єднуються спільною атмосферою, музика нібито оволодіває нашими емоціями, вона може поліпшувати навіть фізичний стан. Досліджено, що здоров'я залежить від емоційного центру організму людини, а музика якраз і встановлює цей баланс між емоційним і фізичним станом людини [9]. Давні мудреці стверджували, що перші звуки музики народилися одночасно з утворенням світу. Всі найдавніші вчення про цивілізації на Землі містять у собі подібні твердження, а також досвід впливу музики на тварин, рослини, людину. Відомо, що Піфагор зробив музику предметом науки; піфагорійці використовували музику проти люті, гніву та проводили заняття з математики під музичний супровід, бо помітили, що музика добре впливає на інтелект учнів. Аристотель стверджував, що музикою можна сприятливо впливати на етичну сторону душі, а в наш час це вже є принциповим. Видатні лікарі лікували величезну кількість недуг за допомогою музики, і в III тисячолітті навіть був збудований музично-медичний центр для лікування психічних захворювань. Давні трактати стверджували, що Всесвіт звучить, але людина його не чує, і тільки за допомогою музики можна почути ці звуки [6].

Особливого розквіту музична стимуляція трудових процесів і різних фізичних вправ досягла в античній Греції. Ідеал виховання давні греки бачили в нерозривній сукупності розвинених фізичних,

моральних і духовних якостей, де музиці надавалася дуже важлива роль. Наші предки віднесли музику до числа загальноосвітніх предметів тому, що сама природа прагне надати нам можливість не тільки правильно спрямовувати свою діяльність, але й чудово користуватись своїм дозвіллям. На відміну від нас, для стародавніх греків музика була, перш за все, активним стимулятором виконуваної під неї діяльності, а тільки потім – засобом приємного відпочинку та розваги. У зв'язку з цим, відомості про прикладне використання музики у різних видах діяльності людини повідомляються також у творах Платона, Аристотеля, Страбона, Лукіана, Аристофана, Есхіла, Гесіода, Вергілія, Плутарха та ін. античних авторів [6].

З 1969 р. в Швеції існує музично – терапевтичне суспільство. Західні вчені, провівши численні дослідження й експерименти, переконалися, що деякі мелодії дійсно мають сильний терапевтичний ефект. Найбільший ефект впливу на людину мають мелодії Моцарта. Цей музичний феномен, до кінця ще не пояснений, має назву «ефект Моцарта». У Росії музикотерапію Міністерство охорони здоров'я визнало офіційним методом лікування у 2003 р. Сприйняття музики тісно пов'язане з розумовими процесами, тобто потребує уваги, спостережливості, кмітливості [6]. Не всі музичні твори використовуються на уроках. Музика деяких сучасних напрямів впливає негативно не тільки на почуття учнів, але й на їх розумові здібності. Наприклад, напрям в готичному стилі викликає почуття тривоги і невпевненості, депресії, а деякі напрями музики взагалі викликають агресію [1].

Музику в сугестопедичному процесі не використовуємо з метою надати можливість учням відпочити: відпочиваємо, тому що навчання – це важко, виснажливо, неприємно, нудно. Класичне мистецтво й естетика у навчальному процесі мають заспокійливу функцію, і це наштовхує учнів на впевненість, що їх негативне ставлення до навчання є не безпідставним [7]. Під впливом музики відбуваються емоційна і розумова обробка інформації, розкривається творчий потенціал учнів. Музичні твори мають бути емоційними, з багатою мелодикою, гармонійними. За таких умов музика формує стан псевдопассивності, але з активною мозковою діяльністю [8]. При застосуванні музики в навчальному процесі здійснюється функція образного навіювання, і музика виконує сугестопедичну дію.

Основні функції музики при використанні її на уроках: 1) психологічна (заспокійлива дія); 2) психорелаксуюча (викликає інтерес на рівні задоволення); 3) соціопсихологічна (викликає згуртованість колективу); 4) емоційного налаштування на вивчення предмета (географії); 5) когнітивна (здібності до розумового сприйняття та переробки зовнішньої інформації) [7]. Дані функції вказують на головне – розуміння самої музики, яка пронизує увесь урок і постає з'єднуючою ланкою між інформацією поданою та сприйнятою учнями. Учні на протязі всього дня схильні до різних емоційних впливів: перезбудження, неспокій, емоційний розлад. Тому на уроках слід використовувати різні музичні

твори, що сприяють регулюванню емоційного стану учнів [4].

Виділяють три головні дидактичні етапи при використанні музичних творів на уроках. 1. *Вступ* – на початку уроку треба ознайомити учнів з музичними творами, які будуть використовуватись на занятті, аргументувати їх вибір, поєднуючи з темою уроку. (Найчастіше використовується як фоновий зміст, що задає загальний настрій уроку). 2. *Презентація* – учням пропонується музика, яка буде лунає на уроці, – для першої реакції та подальшої асоціації з навчальною темою. (Тематична добірка до окремих розділів). 3. *Використання* – учні використовують музичний уривок у реальних умовах, співвідносять з тим, що вони вже знають. (Використовується як елемент візуалізації, що відіграє дуже важливу роль у сугестопедичному навчанні) [7].

Нами було розглянуто використання та дію даних функцій на прикладі теми курсу загальної географії «Погода, її елементи, типи, зміна в часі». Урок не слід починати традиційно, тому перед ним проводиться підготовчий етап: готується кабінет, підбирається музика до початку уроку, для самого уроку і на закінчення уроку, готується мультимедійне супроводження. Формування психологічного середовища відбувається через оформлення кабінету. Для цього треба задіяти увесь кабінет, стіни навколо і дошку. Стіни використовуються для фотографій, малюнків; тут розкривають різні аспекти теми: сюжети розповіді про погоду і погодні умови на реальних прикладах (можуть бути представлені різні регіони світу з характерними кліматичними та погодними умовами), при цьому між ними повинні бути показані на схемах причинно-наслідкові зв'язки. Має бути зрозуміло, чому і за яких умов так, а не інакше; що може бути, якщо щось зміниться. Але схеми не повинні бути домінуючими, щоб не перевантажувати і не «лякати», вони мають бути простими для сприйняття.

Створення педагогічного сценарію відбувається через зацікавленість учнів. Фоном можуть бути відтворені звуки природи: злива, літній дощ, заметіль, буревій. На початку уроку треба показати, що далі буде щось цікаве, не таке, як завжди. Можна надати можливість у вигляді гри відтворити попуте, намалювати події, які були передані за допомогою музики, звуків. Дуже важливим є правильно підібране музичне оформлення. Це мають бути класичні твори відомих композиторів на тему погоди, наприклад, вальс Свиридова із сюїти «Заметіль», твір Вівальді «Пори року» та ін. Такі умови сприяють емоційному забарвленню; виникає бажання слухати. Музичні твори емоційно налаштовують учнів на психологічний комфорт; усе відбувається, як у театрі, але і вчитель, і учні є акторами дії даного уроку. Музичні твори виступають тут як концентрована психорелаксація, де учні почуваються вільно і в свідомому стані. Навчальний процес вже не є монотонним. Звичайно, дії вчителя - це дії гідра або концертмейстера, який разом з учнями слухає музику і на її фоні спілкується з учнями як співучасниками навчальної дії [5].

За допомогою мультимедійного пристрою ми «подорожуємо» кліматичними зонами, виявляємо, де що відбувається, які погодні умови в різних регіонах світу, як клімат впливає на людину, умови її життя, самопочуття, на господарську діяльність. На дошці має бути карта кліматичних поясів, де задалегідь підготовленими малюнками заповнюють різні регіони світу із зображеннями погодних умов, характерних для певної території, занять населення, його харчування (у зв'язку з кліматичними умовами). Це завдання може бути як попереднє домашнє. Учні поділені на групи, кожна підбирає таку інформацію для «свого» кліматичного поясу. Це цікаво, бо тема показує зв'язок між реальним життям і тим, що вивчається на уроці. Показуючи картини погодних умов у різних кліматичних зонах, використовуємо звуки природи, записи різних видів погоди (грим, злива, тропічний дощ, заметіль, вітер, ураган та ін.) Можна використовувати загадки про погоду, пояснюючи, чому формується та чи інша погода. Музику слід використовувати як озвучення ілюстрацій. Дійсно, слухаючи, наприклад, «Квітень» Чайковського з «Пор року», ми чуємо капель, дзюрчання струмків, сприймаємо пробудження природи після зими, аналізуємо, чи чути ці зміни в музиці.

Музичне забарвлення уроку дає змогу змінити саме середовище. Немає психологічного тиску, і учні не відчують втомленості, засвоюють набагато більше інформації, сприймають урок як цікавий фільм, який хочеться додивитись до кінця; учні вільно почувають себе, можуть вставати, підходити до ілюстрацій. Учитель кожного разу дає час на обговорення.

Зазначений урок повинен охоплювати всі загальні знання про погоду, погодні явища, кліматичні умови, тобто підхід має бути глобальним. Вивчаємо загальну картину – які існують кліматичні пояси на планеті; потім поступово переходимо до питання, чому вони взагалі існують; чому різняться між собою; чому на північ і на південь вони повторюються, але не схожі за кліматичними показниками; які чинники формують клімат; від чого буде залежати клімат місцевості; а вже потім перейти до поняття про погоду і її зміни, про передбачення погоди. Завершуючи такий урок, треба відзначити, що світ, представлений перед очима учнів, одночасно єдиний і різноманітний, а на закінчення прослуховується пісня Петрова «У природи нет плохой погоды». Додому можна дати завдання на підбір музичних творів до наступних тем.

Висновки. Призначення музики-це забезпечення концентрованої психорелаксації, що дозволяє у приємній атмосфері підвищити рівень знань і дає право вибору. Використання музичних творів допомагає учням не тільки сконцентрувати увагу на новій темі, а й розширити кругозір, розвивати творчий потенціал. На уроках із застосуванням музичних творів відбувається усвідомлення досвіду внутрішнього переживання, єднання з природою. Завдання подальших досліджень полягає у розробці уроків з використанням музичних творів для проведення уроків у курсі «Загальна географія».

**Рецензент – кандидат географічних наук,
професор О.О. Жемеров**

Література:

1. Балашова С.С., Шенталинская Т.С. Музыкальный фольклор и школа // Спутник учителя музыки / Сост. Т.В. Челышева. – М.: Просвещение, 1993. – 156 с.
2. Краткий словарь когнитивных терминов / Сост.: Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац и др. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 157 с.
3. Лозанов Г.К. Сущность, история и экспериментальные перспективы суггестопедической системы при обучении иностранным языкам // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: МГПИИЯ, 1977. – Вып.3. – С. 7-16.
4. Пальчевський С.С. Суггестопедіка: новітні освітні технології: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
5. Пальчевський С.С. Суггестопедична технологія на уроках географії // Географія та основи економіки в школі. – 2006. – № 4. – С. 43-47.
6. Пименова Р.А. Географические образы в музыкальном искусстве // География. – 1999. – № 37. – С. 17-18.
7. Скрипник Т.М. Суггестопедическая технология: использование музыкальных произведений на уроках литературы. – М.: Педагогика, 1985. - 16 с.
8. Энциклопедия для юных музыкантов / Авт.–сост. И.Ю. Кубеский, Е.В. Минина. – СПб: ТОО Диамант; ООО Золотой век, 1997. – 576 с.
9. Янакиева Е.К. Элементы суггестопедии в детском саду // Психолог в детском саду. – 2007. – № 2. – С. 11-14.